

**МУНИЦИПАЛЬНОЕ АВТОНОМНОЕ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ
УЧРЕЖДЕНИЕ «САНАГИНСКАЯ СРЕДНЯЯ
ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ШКОЛА ИМЕНИ
ПОЛНОГО КАВАЛЕРА ОРДЕНА СЛАВЫ Б.М. ДАМЧЕЕВА»**

«РАССМОТРЕНО»

на заседании МО учителей
гуманитарного цикла
Протокол №__1__
от « 28 » августа 2023 г.

«УТВЕРЖДЕНО»

Директор школы
Ч.Б. Бимбаев
Приказ № 82а
от « 29 » августа 2023 г.

**РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
учебного предмета «Бурятская литература»
10 класс**

срок реализации программы 2023-2024 учебный год

Составитель: Мархаева Т.Х.,
учитель бурятского языка и литературы

у. Санага, 2023 г.

1. Тайлбари бэшэг

Тус хүдэлмэри хадаа 1312 дугаар 2004 оной мартын 9 Россиин Федерацийн Хуралсалай министерствын тогтоолнууд, 889 дугаар 2010 оной августын 30 хувилагдаһан Хуралсалай министерствын тогтоолнууд, 1089 дугаар 2004 оной мартын 5-най Хуралсалай министерствын захиралта дээрэ үндэһэлжэ зохоогдоһон, творческоор хэрэглэхэ гэхэн удхатайгаар байгуулагдаһан туршалгын программа баримталан, 10-дахи класста ажалай программа зохоогдобо.

Гэхэтэй хамта арадай аман зохоол аман үгын, уран хайханай литература бэшэмэл үгын искусство, тиимэхэ уран зохоол зохооходоо уран хурса, шэмэг удхатай үгэ гол түлэб аргуудай нэгэн болоно.

Нүгөө талаһаа, уран зохоол хүн тухай, тэрэнэй доторой байдал, хүниие тойрон байһан оршон байдал, байгаали, хүнэй ажабайдал, арад зоной ажамидалар г.м. тухай зохоогдоһон байдаг. Бодото юумэнүүд, үнэн болоһон үйлэ хэрэгүүд, бодото байдал уран зохоолой, уран хайханай литературы үндэһэн боложо хэрэглэгдэдэг. Уран зохоолшо бодото байдал дээрэ үндэһэлжэ, тэрэниие нажааж, ухаан бодолойнгоо хүсөөр, ханаагаараа тэрэниие уран гое болгожо, ном соогоо уран хайханаар, гоеор зохоогдоһон байдал бии болгодог, энэ байдалын үнэн бодото байдалда адлирхуу байдаг гэжэ хурагшадта ойлгуулха шухала.

Уран хайханай литература гү, али уран зохоол шудалан үзэлгын **гол зорилгонууд** гэбэл:

- уран хайханай литература хүнэй, хүн түрэлтэнэй ажамидаларда тусхай хуури эзэлдэг, тэдэнэй хүгжэлтэдэ айхабтар ехэ удха шанартай гэжэ ойлгуулха;
- уран хайханай литература шудалан үзэлгэ хадаа түрэл арадайнгаа ба бэшэшье арадуудай соел болбосорол, ёһо заншал ойлгожо абалгынтусгаар арга гэжэ ойлгуулха;
- искусствын этико-эстетическэ компонент байгуулха гуманитарна ойлгосонуудые тайлбарилжа үгэхэ;
- уран зохоол уншаха дуратай болгохо, гое хайханиие наринаар ойлгодог мэдэрэл хүмүүжүүлхэ;
- бодото байдал, ажабайдал ба искусство, оршон тойрониие зүбөөр сэгнэжэ, тэдэндэ үнэтэй сэнтэйгээр хандахые хургаха;
- аман ба бэшэмэл хэлэлгэдэ хургаха, тэрэниие хүгжөөхэ;
- хурагшад уран хайханай зохоол зүбөөр, хүсэд дүүрэнээр хадуужа абаха, шэнжэлжэ, сэгнэжэ хураха гол түлэб теоретико-литературна, эстетическэ ойлгосонуудтай болохо ёһотой.

Уран хайханай литература зүбөөр, хүсэд дүүрэнээр, гүнзэгыгөөр ба өөрынгөө ажамидаларда туһатайгаар ойлгожо абахын тула литературы теоридо онсо анхаралаа хандуулан, хурагшадые ойлгомжын аппараттай болгохо.

Энэ программа баазова теоретико-литературна ойлгосонууд дээрэ үндэһэлжэ, тэдэниие **гол принцип** болгон байгуулагдаа. 10-дахи класста уран зохоол ба ёһо заншал гэжэ теоретико-литературна ойлгосо онсологдоо. Энэ ойлгосо үгэлгэ хадаа тематическа, хронологическа болон историко-литературна принципүүдтэ нэмэринь болоно.

10-дахи класста литература үзэлгын гол шэглэл иимэ: уран хайханай литературы үгын искусство гэжэ шэнжэлэн үзэлгэ.

Хурагшадые литература үзэлгын талаар хургахын тула иимэ зорилго табигдана: эстетическэ анализ хэжэ хуралга.

Арадай аман зохоолнуудгүйгөөр литературы асуудалнууд, илангаяа уран хайханай ёһо заншал, литературна хүгжэлтын, ментальна ёһо заншалнууд г.м. хүсэд хайнаар ойлгогдохогүй. Гэхэтэй хамта уран хайханай литература хадаа арадай аман зохоолой үргэлжэлэл гэжэ хэлэхэдэ болоно.

Туд программа бэлүүлхэдэ, ойлгожо абаһан **мэдэсыень шалгахад** коммуникативно-творческо ажалнуудые үнгэргэхэ: творческо(зохеон байгуулгын) мастерской,

практикум, даабари, шэлэжэ абанан зохоолоо бэеэ даагаад анализ хэлгэ, дүн гаргалгын уншагшадай конференци г.м.

Бэлүүлхэ болзор ба шата – 2023/2024 хуралсалай он, 10 класс

2. Сэдбүүдэй гаршаг

1. Оролто хэшээл. 18-19 зуун жэлнүүдэй түрэл буряад уран зохёолой бүридэлгэ.
2. Оюун ухаанай зохёолнууд. Ульгэрэй далай.
3. Буряадай түүхэ бэшэгүүд.
4. 20-дохи зуун жэлэй эхин үеын түрэл буряад уран зохёол. Б.Барадин “Д.Банзаров тухай шүлэг”, “Ерэнсэй ехэ үбгэн”, “Сагай дүрбэн уларил”
5. 20-дохи зуун жэлэй 1-дэхи хахадай түрэл буряад уран зохёол. С.Туяа “Сэсэгтэ тала”, “Город”, “Сэсэг”, “Ангар”
6. Б.Барадинай зохёохы болон эрдэм шэнжэлхэ ажал “Сэнгэ баабай”
7. Ж. Тумунов “Сэсэгмаа”
8. Н.Г.Балдано “Энхэ Булад баатар”
9. Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай үеын түрэл буряад уран зохёол.
Дайнай үеын шүлэглэмэл уран зохёол. Ц. Зарбуев «Нархан». Д.Мадасон “Хабар”, “Алта мүнгэнһөө үнэтэй адха хара шорой”
10. Дайнай үеын үргэлжэлхэн зохёол.
Ж.Тумунов “Наранай орохо зүг тээшэ”, Ц.Номтоев «сталинград шадарай агууехэ тулалдаан». Д.Хилтухин «Солдадай ном»
11. Дайнай үеын зүжэглэмэл уран зохёол. Х.Намсараев «Тайшаагай ташуур»
12. Ж.Тумуновай уран хайханай юртэмсэ. “Нойrhoо һэриһэн тала”
13. Х.Намсараевай уран хайханай юртэмсэ. “Үүрэй толон”
14. Ч. Цыдендамбаевай уран хайханай юртэмсэ. “Түрэл нютагһаа холо”, “Холо ойрын түрэлнүүд”
15. А.Бальбууровай уран хайханай юртэмсэ. “Зэдэлээтэ зэбэнүүд”
16. Ж.Балданжабоной уран хайханай юртэмсэ. “Сэнхир хаданууд”
17. Д.Жалсараевай уран хайханай юртэмсэ. “Газар дэлхэйн дуунууд”
18. Н.Дамдиновай уран хайханай юртэмсэ. “Эсэгийн нэрэ”
19. Д.Улзытуевай уран хайханай юртэмсэ. “Ая ганга”, “Баруунай баруун эрьедэ”, “Захья”, “Эхэ дэлхэйгээ түхэрээлүүлэн дуулааб”
20. Н.Нимбуевай уран хайханай юртэмсэ. “Шүдэрлэгдэһэн сахилгаан”
21. Класчаа гадуур уншалга
22. Холбоо хэлэлгэ хүгжөөлгэ

2. Нуралсалай сэдэбүүдэй түсэб

№	Үзэхэ хубинууд болон сэдэбүүд	Үгтэһэ н саг
1	Оролто хэшээл. 18-19 зуун жэлнүүдэй түрэл буряад уран зохёолой бүридэлгэ.	1
2.	Оюун ухаанай зохёолнууд. Үльгэрэй далай	1
3	Буряадай түүхэ бэшэгүүд. В. Юмсунов. Д-Ж.Ломбо-Цыренов. Ц.Сахаров	1
4	20-дохи зуун жэлэй үеын түрэл буряад уран зохёол. Б.Барадин “Д.Банзаров тухай шүлэг”, “Ерэнсэй ехэ үбгэн”, “Сагай дүрбэн уларил”	1
5	20-дохи зуун жэлэй 1-дэхи хахадай түрэл буряад уран зохёол. С.Туяа “Сэсэгтэ тала”, “Город”, “Сэсэг”, “Ангар”	1
6	Классчаа гадуур уншалга	1
7-9	Б.Барадинай зохёохы болон эрдэм шэнжэлхэ ажал. “Сэнгэ баабай”	3
10	Жамса Тумунов “Сэсэгмаа”	1
11	Намжил Балдано “Энхэ Булад баатар”	1
12-13	Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай үеын түрэл буряад уран зохёол. Дайнай үеын шүлэглэмэл уран зохёол. Ц. Зарбуев «Нархан». Д.Мадасон “Хабар”, “Алта мүнгэнһөө үнэтэй адха хара шорой”	2
14	Классчаа гадуур уншалга	1
15	Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай үеын түрэл буряад уран зохёол. Ц.Зарбуев «Нархан». Д.Мадасон “Хабар”, “Алта мүнгэнһөө үнэтэй адха хара шорой”	1
16	Классчаа гадуур уншалга	1
17-18	Дайнай үеын үргэлжэлһэн зохёол. Ж.Тумунов “Наранай орохо зүг тээшэ”, Ц.Номтоев «сталинград шадарай агууехэ тулалдаан». Д.Хилтухин «Солдадай ном»	2
19	Х/Х Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайн тухай зохёолго бэшэхэ	1
20-22	Дайнай үеын зүжэглэмэл уран зохёол. Х.Намсараев “Тайшаагай ташуур”	
23-27	Ж.Тумуновай уран найханай юртэмсэ. “Нойргоо һэриһэн тала”	5
28-32	Х.Намсараевай уран найханай юртэмсэ. “Үүрэй толон”	5
33-34	Х/х. Ж.Тумунов Х.Намсараев хоёрой романууды зэргэсүүлэн, зохёолго бэшэхэ	2
35-39	Ч.Цыдендамбаевай уран найханай юртэмсэ “Түрэл нютагһаа холо”	5

40	Холбоо хэлэлгэ хүгжөөлгэ	1
41-44	Ч. Цыдендамбаев «Холо ойрын түрэлнүүд»	4
45-50	А.Бальбуравай уран найханай юртэмсэ. “Зэдэлээтэ зэбэнүүд”	6
51	Холбоо хэлэлгэ хүгжөөлгэ	1
52-55	Ж. Балданжабоной уран найханай юртэмсэ. “Сэнхир хаданууд”	4
56-57	Д.Жалсараевай уран найханай юртэмсэ. “Газар дэлхэйн дуунууд”	2
58	Класчаа гадуур уншалга	1
59-60	Н.Дамдиновай уран найханай юртэмсэ. “Эсэгийн нэрэ”	2
61	Холбоо хэлэлгэ хүгжөөлгэ. “Эсэгийн нэрэ” поэмээр зохёолго бэшэхэ	1
62	“Шэлдэй зангийн дуун”	1
63	Класчаа гадуур уншалга	1
64-65	Д. Улзытуевай уран найханай юртэмсэ. “Ая ганга”, “Баруунай баруун эрьедэ”, “Захяа”, “Эхэ дэлхэйгээ түхэрээлүүлэн дуулааб”	2
66	Класчаа гадуур уншалга	1
67	Н.Нимбуевай уран найханай юртэмсэ. “Шүдэрлэгдэһэн сахилгаан”	1
68	Х/х. “Уншаад, үзөөд байхадаа...”	1
	Хамта дээрээ	68

4.Һурагшадай мэдэсэ, шадабарида табигдаха гол эрилтэнүүд

Һурагшад гол түлэб иимэ юумэнүүдые мэдэхэ ёһотой:

- уншажа байһан зохеолойнгоо автор тухай, номой нэрэй удха тайлбарилга;
- уран зохеолшоной намтарһаа тон шухала мэдээнүүдые;
- уран зохеолнуудай текстнүүдые;
- шудалан үзэжэ байһан зохеолой герой болоод гол үйлэдэгшэ нюурнууд тухай, зохеол соохи шухала үйлэнүүдые мэдэхэһээ гадна, тэдэнэй хоорондохи харилсаа холбоонууды, типическэ удха шанар;
- уран зохеол бэшэхэ гол шухала аргууд, зураглалай янзанууд, зохеолой темэ, идей, гол удха, уран зохеолой геройнууд, сюжет г.м. литературна теориһоо ойлгосонууды;
- байгуулгын (композициин) шухала онсо янзанууды, хэлэнэй зураглан тодорхойло арга хэрэгсэлнүүдые;
- программын эрилтын ёһоор сээжэлдэһэн шүлэгүүдые, эпическэ зохеолой хэһэгүүдые;
- литературна зан абари (характер), литературна тип, романтизм, реализм гэхэн ойлгосонуудай шухала шэнжэнүүдые г.м.

Һурагшад гол түлэб иимэ юумэнүүдые хэжэ шадаха ёһотой:

- уран зохеолшын зохеол соогоо бэшэһэн уран зураглалы хөөрөжэ;
- уран зохеолшын зурагланан зурагы ухаан бодолдоо, сэдхэлдээ бии болгожо;
- үзэжэ байһан зохеолой гол шухала үйлэнүүдые (эпизодууды), үйлэдэгшэ нюурай хэлэһэн үгэ, хэрэг г.м. бусад олон юумэнүүдһээ илгажа;
- зохеол соохи үйлэнүүдэй болоһон шалтагааниие, сагы, тэрэнэй хойшолонгы элирүүлжэ;
- үзэжэ байһан зохеолой хэлэнэй уран аргууды, байгаалин зураглалнууды текст сооһоо илгажа;
- зохеолой идейнэ болоод уран найханай талы харуулалгада сюжетэй зүйлнүүдэй (үйлын хүгжэлтын эхин, үйлын уялдалга, үйлын хүгжэлтын эгээл дээдэ шата) үүргэ болон гол проблематика элирүүлжэ;
- үзэгдэжэ байһан зохеолнуудай байгуулгын (композициин) зүйлнүүдые илгажа;
- зохеолой удха задалан харуулхадаа, геройн үүргэ ба геройдо үгэһэн автарай сэгнэлтэ эли тодо болгожо;
- зохеолой геройнуудай өөр өөрын ба бултандань хабаатай шэнжэнүүдые тодорхойлон, характеристикэ үгэжэ, тэдэндэ автарай ямараар хандажа байһы элирүүлхэ зорилготойгоор геройнууды зэргэсүүлжэ;
- уран зохеолнуудай текст лирическэ, эпическэ, драматическа жанрай байһарнь тэдэниенъ хараадаа абажа, тодоор, уранаар уншажа;
- уран зохеолой геройнуудта характеристикэ үгэхэ орео түсэб табижа;
- үзэжэ байһан зохеолой геройнууд тухай, тэдэндэ автарай ямараар хандажа байһы хараадаа абан, һурагша бүхэнэй, бүхы һурагшадай зэргэсүүлһэн аман гү, али бэшэмэл өөрын бодомжолготой зохеолго бэшэжэ;
- монологическа хэлэлгэ найнаар хэрэглэжэ, өөрынгөө һанамжа ойлгосотойгоор хэлэжэ, тэрэнээ ойлгуулжа, баримталжа, хамгаалжа;
- түсэб табижа, тэрэ тоодо тезиснэ түсэб, литературна-критическэ статьянуудаар конспект бэшэжэ;
- нэгэ гү, али хэдэн материалнууд дээрэ үндэһэлэн, литературна темээр элидхэл, соносхол (сообщени) гү, али реферат бэлдэжэ;

- үзэхэн зэхеолоор гү, али хэдэн зохеолнуудаар проблемнэ шэнжэтэй аман ба бэшэмэл бодомжолготой зохеолго, тэрэ тоодо зэргэсүүлхэн характеристикэ зохеожо, мүн литературна ба публицистическэ темэнүүдээр бодомжолготой зохеолго бэшэжэ;
- литературы асуудалнуудаар бэшэхэн хүдэлмэринүүдээр тезисүүдые ба конспектнүүдые табижа;
- бээ даагаад уншаһан номоор, хараһан кинофильмүүдээр, теледамжуулгануудаар, зүжэгүүдээр, уран зурагуудаар, шагнаһан хүгжэмөөр рецензи гү, али һанамжа бэшэжэ;

5. Нуралсалай методическа хэрэгсэлнүүд

1. Буряад литература: 10 класс.- У-Ү., Бэлиг, 2020
2. Буряад нургуулиин программа. Буряад литература 5-11 классууд. У-Ү, 2019
3. Б.Б.Батоев. Уран зохеолнуудые 5-11 классуудта зааха тухай. У-Ү, 2002
4. В. Б. Махатов. 8-11 класуудта уран зохёол зааха аргууд. У-Ү, 1998
5. Алтан гадаһан. У-Ү, 2008
6. Х. Дармаева. Буряад литератураар тестнүүд. – У-Ү, 2003
7. О.Б.Бадмаева. Мүнөө үеын хэшээл, 2010

6. Хэрэглэхэ литература:

1. Буряад литература, 10 класс Улаан –Үдэ, 2020
2. Алтан гадаһан. У-Ү, 2008
3. Х. Дампилова. Буряад литератураар тестнүүд. – У-Ү, 2003
4. Санагын сэгнэшэгуй баялигһаа. С Ринчинов
5. Ч. Цыдендамбаев. Банзарай хүбүүн Доржо.
6. Х. Намсараев. 1-5 ботинууд.